
Спадщина та напрями розвитку французької Басконії

П'єр БІДАР

RÉSUMÉ

Pierre Bidart. Héritage, dynamique et tension au Pays basque français

Parmi les régions françaises, le Pays basque n'a pas manqué de se distinguer notamment par la dimension énigmatique de ses origines, mais aussi par les alternances entre intégration nationale et attitude de retrait, aboutissant à une structuration contrastée des imaginaires individuels (basque et français), qui font aujourd'hui l'objet de nouvelles recompositions, à la suite de la montée du nationalisme basque. Les données ethnologiques présentées concernent les styles architecturaux et le rock basque.

Mots-clés: Pays basque français. Coutume. Fransité. Rock. Architecture.

SUMMARY

Pierre Bidart. Heritage, dynamics and tension in the French Basque country

The Basque Country distinguishes itself from other French regions by the enigmatic origins of its population, but also by people alternate demands for national integration and autonomy. This has led to a bipolar structuration of (Basque and French) people imagination's world that is subject today to new restructurations as a result of Basque nationalists' ideological action. The ethnological data presented here concern Basque architectural style and rock.

Key words: French Basque Country. Custom. Frenchness. Rock. Architecture.

Басконія, без сумніву, є одним з тих регіонів Франції, що одночасно викликає полярні почуття: з одного боку, зацікавлює, дивує, спокушає, а з другого — дратує, доводить до відчаю, настільки відголоски сучасних актів насильства зводять нанівець численні образи й уявлення, успадковані від минулого. Ці контрасти між минулим та сьогоденням ускладнюються ще й процесом внутрішньої перебудови. Йдеться про самовизначення: вважати себе баском, тобто бути баском і французом, або вважати себе французом, мешканцем Басконії. Отже, історія минулого й сьогодення Басконії також позначається поєднанням тенденцій до національної інтеграції та більш стриманих рухів, що мають на меті віддалення від французького суспільства. Завданням антропології є вивчення та аналіз цих течій та рухів, що визначають відмінності одного суспільства від іншого, як це підкреслював Жан Кюїзенє, засновуючи журнал «Французька етнологія»: «*Антропологія починається, — писав він, — з пізнання відмінностей, з виявлення протилежностей, з відкриття своєрідностей*» [Cuisenier, 1977 : 8]. З іншого боку, Марсель Маже, розмірковуючи про засоби позиціонування стосовно «інших», зазначав, «*що не тільки баскам властиві риси «баскості», а й деякою мірою певній кількості їх соціальних партнерів небасків*». Саме цій справі ми присвячуємо всю сукупність наших досліджень «баскської своєрідності» у походженні та звичках [Bidart, 2001]. Також необхідно зазначити, що баскський культурний пласт дає додатковий матеріал для антропологічного аналізу розвитку регіональної культури у Франції під впливом французької та іспанської культури, що є особ-

ливо помітним у соціальній та політичній сферах життя. Вчені визнають, наскільки повільним був процес формування «француза» (у період між XIX та XX ст.), регіональна своєрідність якого виявилася в діалозі між «великою» та «малою нацією». Зрозуміти суть відносин, що склалися між двома значущими цілостями, які різняться як за розміром, так і за значенням, і представляють всю Францію та її регіони, можна лише через призму різноманітних концепцій про взаємодоповнюваність та протистояння між ними. У той же час не можна розглядати «регіональні» культури — вираз викривлений або перекручений, що насправді означає народні, сільські культури — як прості, інертні культурні сховища. Зіткнувшись з формуванням нації та республіки, а також з «вітром перемін», вони були «виставлені напоказ» і часто використовувалися в риторичі, іноді антагоністичній: таким чином термін «баскість» («basquité» — сукупність рис, характерних для баскської спільноти), що протягом століть мав романтичне, ілюміністичне, республіканське, традиціоналістичне, релігійне, фашистське, націоналістичне тлумачення, втілюється сьогодні в культурні здобутки та засади, що можна охарактеризувати таким зручним терміном, як «постмодернізм»! Деякі елементи регіональних культур перетворені в маргінальні антигромадські елементи, підкорені, зневажені, засуджені на існування поза офіційними нормами, явно або приховано асоційовані виключно з народною, сільською творчістю; інші — звеличені, рекламовані, популярні, реабілітовані; вияви регіональних культур, здається, повністю підпорядковані цій подвійності, тому їх аналіз має точ-

но визначати багатогранність обрисів та мов, у яких вони знайшли відображення, динаміку послаблення та активізації, різноманітні відгомони їхніх здобутків, їхньої репутатії та уявлення про них в інших регіонах.

Загадкове походження та стародавність баскської культури

«Баски були, на мою думку, оповиті якоюсь загадковою романтичністю, що зробила їх об'єктом моєї жвавої цікавості. Вони репрезентували расу невідомого походження, яка розмовляла невідомою всім іншим людям мовою. Вони були расою, не схожою на інші, що мала свої примітні особливості [...]. Перед тим, як залишити Англію, я розрізняв три типи людей, що викликали в мене неабиякий інтерес: цигани, індіанці та баски» [Phipson, 1896]. Ця думка англійського вченого Фіпсона напередодні його від'їзду до Басконії, серед тисяч інших, схожих на неї суджень, чудово ілюструє спосіб сприйняття культури та життя басків через невизначеність їх походження. Загадкове походження краю вивчене дуже мало. І це в серці Європи, історію інших складових якої знають досконало! Скільки людей ще й досі не вступало в дискусію про басків із цим вічним та нав'язливим питанням: чи знає хтось що-небудь про походження басків? Скільки незакінчених роз'яснювальних есе, що висвітлюють широкий культурний спектр та наукові концепції, присвячені Басконії та її мешканцям.

Дати відповідь на баскську загадку — стало «ідеєю фікс» для суспільних наук, започаткованих позитивістами в XIX ст. Намагаючись закрити білі плями, вони шукають відповідь в історії, лінгвістиці, морфології людини та в соціальній антропології. Загадку баскської мови не допомогли розгадати навіть дуже зухвалі, оригінальні і часто — фантастичні гіпотези. Баскська мова має безліч відповідностей, ланцюжків, спільних рис з іншими мовами: семітськими, арабською, японською тощо. Кожен змагається в оригінальності, намагаючись збагнути таємничі слова або потаємний зміст культурного обряду. Засновник нової лінгвістики — німець Ф. Гумбольдт (W. Humboldt) на початку XIX ст. присвятив свої перші праці баскській мові, започаткувавши таким чином германську традицію в баскській філології, яка спиралася на лінгвістів нової хвилі.

Лінгвістичні дослідження були поєднані з дослідженнями в історико-міфологічній площині Августином Шао. Республіканець та франкомасон Августин Шао (1811-1858), родом із баскської провінції Суль, талановитий письменник, вхожий до паризьких літературних салонів (наприклад, до салону Шарля Нодье «Арсенал»), автор численних праць з історії та лінгвістики басків і їхньої мови, об'єднав їх у збірку «Народ Ясновидців». У цих своїх працях він використовував матеріали та методи, запозичені в ілюміністів та франкомасонів: ясновидіння, небесне одкровення, ангелів, алегорії, відмінність мов півдня та півночі, символічність деяких цифр (три, сім), око провидця і т. ін. Якщо Шао в своїх пошуках баскської своєрідності спирався на тексти езотеричної спрямованості, інший експерт з баскології Жюльєн Венсон (1843-1926), викла-

дач тамільської мови Національного інституту східних мов, автор великої кількості праць з баскської мови та баскського суспільства, залишаючись ідейним республіканцем, був переконаний, що французька країна-нація в процесі свого формування не може примиритися з існуванням усередині країни окремих своєрідних регіонів, тим більше що їм притаманні нерозкриті культурні та лінгвістичні таємниці. Керуючись цією ідеєю, він заретушував найсвоєрідніші культурні та соціальні риси басків, щоб найсприятливішим чином підготувати баскське суспільство до інтеграції у французьку спільноту. Через неспроможність учених надати прийнятні наукові пояснення щодо походження басків та їхньої мови, баскську цивілізацію називали й називатимуть прадавньою цивілізацією. Критерій «прадавній» завжди був універсальною формулою для питань, на які наука не могла дати відповіді. Необхідно зазначити, що ця тема набула неабиякого парадигматичного та політичного значення, особливо протягом останніх років, задля виправдання саме лінгвістичних вимог (аргументація «заборгованості» перед баскською мовою); з другого боку, цей критерій — чудова характеристика уявних зазіхань «запізнілої сучасності», яскраво вираженої в пошуку та неочікуваному прочитанні первісних обрядів. Новий та вже широко розповсюджений вияв «запізнілої сучасності» — паради *joaldunak* (учасники яких зодягнуті в баранячу шкіру, з дзвіночками, прикріпленими до стегон), що створюють метафоричний первісний обряд та виявляють його здатність привертати увагу сучасного суспільства.

Суспільний устрій: традиції та чинне законодавство

Якщо Французька революція офіційно мала намір заснувати та організувати французьке суспільство на нормах чинного законодавства, культурні підспільноти, які формували Францію кінця XVIII ст., ще залишалися на різних ступенях залежності від традицій режиму. Так і в повсякденному житті мешканцям цих підспільнот доводилося пристосовуватися до вимог чогось середнього між старою та новою системою, заснованою на нормах чинного законодавства. У Басконії встановлення нових інструментів державного управління — комун, кантонів та префектур — відбулося без зволікань. Нова країна без утруднень створювала свою адміністративну систему управління суспільним життям громадян (народження, шлюб, розлучення). Проте активність держави обмежувалася тільки соціальною сферою. Три соціальні традиції, які, на нашу думку, повною мірою розкривають властивості функціонування баскського суспільства, залишилися поза увагою нової республіки.

По-перше, стара традиція права первородства, основа будь-якої баскської сім'ї, офіційно скасована Французькою революцією, на довгі часи повністю зберегла свою ефективність. Протягом XX ст. її дія поступово припиняється (одночасно зі зникненням зовнішнього та внутрішнього механізмів відтворення сільських сімей), але вплив її відчутний ще й досі в уявленнях нових поколінь, особливо під час розподілення сімейного майна: усіма правдами й

неправдами вони намагаються довести законність навіть дуже слабких зв'язків наступності, заперечуючи будь-яке переривання роду. Сьогоднішнє відновлення концепції «*etxe*» («дому») відбувається не лише в рамках національної риторики, вона також відчутна в спрямованості мислення басків, а саме — у пошуках зв'язків наступності, тобто наближенні до втраченої суспільної моделі.

Другою традицією, що з'являється на карті нецивілізованих відносин Французької республіки кінця XIX ст., є ухиляння від військової служби. Справді, Басконія виявилася регіоном наймасовішої непокори, що просто доводило до відчаю державну владу. Сільські кантони Басконії навели вражаючі цифри: в деяких селах військова влада констатувала той факт, що майже три чверті осіб призовного віку уникають військової служби, емігрувавши до «Америки». Висока здатність басків до колонізації зацікавила державну владу, яка збиралася використати цю рису баскського суспільства для організованої еміграції до французьких колоній. Це не вдалося, бо баскська мімікрія зайшла вже надто далеко. Представники революційної влади вважали басків відданими республіканцями. Тому з метою захисту піренейських кордонів від можливої іспанської агресії басків тримали в резерві, щоб у разі необхідності вони послужили нації, беручи участь у військових операціях. Тенденція до ухиляння від служби, потроху спадаючи, спостерігалася до Другої світової війни. Після закінчення міграційного процесу до Сполучених Штатів Америки вона майже повністю зникла. Міф про успіх в «Америках» втратив свою привабливість і поступився місцем соціальної мобільності та вільному пересуванню між французькими містами — ознака закінчення процесу інтеграції умовного індивідуума до французького культурного простору. З дев'яностих років націоналістичний рух басків намагався використати цей звичай ухиляння від військового обов'язку як приклад існування в баскській колективній свідомості схильності до ігнорування правових норм Франції. Аж до скасування загальної військової повинності мешканці сіл ухилялися від служби, демонструючи стійкість цієї культурної риси, яка вважається невід'ємною від «баскості».

І нарешті, підпільна економічна діяльність широко розгорнута на кордоні з Іспанією — контрабанда сприяла зміцненню іміджу басків як таких, що легко «грають» із законом. Міфи про це були підкріплені активністю деяких місцевих діячів, які «звеличували» контрабандистів та трактували явище контрабанди як незначне порушення, що приносить економічну рівновагу, тобто користь для громади. У такій прихованій боротьбі між контрабандистом, доблесним продовжувачем місцевого звичаю, та митником, захисником правопорядку, встановленого державою, по правді кажучи, немає ворогів, а є тільки суперники, що намагаються перехитрити один одного. На боці контрабандистів — місцеве населення (у кожній сім'ї з прикордонної території принаймні хтось один займається цією справою), яке приховує їх діяльність: на кордоні, що добре охороняється, «нічні виходи» організуються із залученням часом кількох десятків чоловік! Ніщо не стає на заваді діяльності, яка може принести зарплатню набагато вищу (хоч і нерегулярну), ніж у митника! За-

боронена гра навколо кордону, контрабанда, виявляє схильність до хитрощів баскського населення, яке дотримується своїх власних критеріїв успіху або, простіше кажучи, критеріїв економічного виживання.

Таким чином, різні порушення, зокрема ухиляння від військової служби та контрабанда — це ігри з правовими нормами, однак насправді все це зводиться до протистояння між звичаєвою та правовою сферами законодавства.

Подвійний культурний прошарок

Відома фраза історика Моріса Агюлона — «Франція існувала до французів» заслуговує на детальний аналіз. Необхідно проаналізувати регіон за регіоном, щоб охопити всі складові комплексного та довготривалого культурного процесу. Якщо взяти до уваги факт, що одним з головних чинників усвідомлення етнічної належності є мовний аспект, то сьогоднішня життєздатність баскської мови, особливо помітна в сільській місцевості (необхідно відзначити одночасне переміщення на другий план деяких народних звичаїв та відчутну присутність баскської мови в громадському просторі: двомовна освіта, місцеві радіостанції і т. ін.), а також знання французької мови засвідчують, що біполярне формування [Bidart, 2002] індивідуальної свідомості — баск і француз, яке розпочалося з середини XIX ст. (історичний момент бурхливого розвитку національної свідомості), — це культурна реальність. Безсумнівно, кожен має своє власне розуміння цього подвійного культурного прошарку та свій досвід (часом сумний, у випадку поганого володіння французькою мовою), який сьогодні, як і вчора, дозволяє робити висновки щодо суспільних відносин виходячи з відповідних обставин та своєї причетності до цього. Цей подвійний культурний прошарок дозволяє вести внутрішні справи баскською мовою, а у зовнішніх справах — використовувати знання французької мови.

Застосування «регіональної» мови часто обмежують побутовою та комунікативною сферами, а французькою говорять у державних установах. Таким чином усе занадто спрощується, приховуючи суттєву мовну різницю (так само і різницю у написанні баскських та французьких слів: *кореспонденція, телефонування, читання журналів* і т. ін.) навіть у побутовому спілкуванні, ускладненому плу-таниною баскської мови з французькою.

Ставлення до ситуацій, життєвих позицій та рівнів самосвідомості дуже різне, особливо в період високої соціальної мімікрії, під час якої взаємопроникнення культурних прошарків, що розпочинається в школі, перевертає уявлення простого сільського мешканця про його соціальну належність: можна бути баском, розмовляючи баскською мовою, не знаючи її, просто мешкаючи в Басконії або виступаючи за необаскський напрям в архітектурі. Син хлібороба, отримавши спеціальність інженера, змушений пристосуватися до вимог свого нового соціального статусу. Він неминуче потрапляє під вплив двох культурних прошарків: баскського та французького. Він може віддати своїх дітей до двомовного навчального закладу, вважаючи, що соціальна мімікрія не завадить мові дідів або

ж, навпаки, може дійти висновку, що новий соціальний статус змушує його позбутися всього, що може виказати в ньому баскський дух або зв'язок з сільською культурою, цінності якої стали для нього чужими. Доходить до того, що він може умисно мешкати в будинку, архітектура якого не має жодного елементу місцевої культури, а може прийти й до компромісу: з одного боку — відмовитися від баскської мови та культури, а з другого — мешкати в будинку, побудованому в баскському архітектурному стилі (необаскському; стилізованому під баскський; будинку, що є точною копією старовинного баскського будинку), який йому навіює відчуття сакрального зв'язку між тим, ким він був на початку свого шляху, та тим, ким він став, та підкреслює його соціальний статус.

На сьогоднішній день ця культурна біполярність змінюється через посилення націоналістичної ідеології, яка нав'язує місцевому населенню новий устрій та стає на заваді численним культурним і суспільним взаємовідносинам. Культурна спадщина, накопичена століттями, перетворюється на проблематичну дійсність. Кожен з учасників цієї біполярної культури добре розуміє чинники, які не дають йому вільно розвиватися: активісти націоналістичного руху з метою самоствердження відкидають французький культурний прошарок, звільняючи місце лише для баскського духу, для баскської культури; тоді як пересічний громадянин, роздратований політичним забарвленням баскської культури і не бажаючи, щоб його «баскість» була розцінена як політична позиція, відкидає її на користь французького культурного прошарку, відмовляючись, наприклад, розмовляти баскською мовою або брати участь у будь-яких культурних акціях, демонструючи таким чином своє ставлення до баскської культури. Таку поведінку ми можемо охарактеризувати наступним формулюванням: багатослівність ідентифікуючого бойкоту. Внаслідок цього, під час сімейних бесід та вияву громадських позицій роздратованість, напруга і назрівання конфліктів збільшуються з кожним днем, перешкоджаючи суспільному та приватному діалогам. Коли націоналістична ідеологія зосереджується на питанні — розмовляти баскською мовою чи ні, — це може стати небезпечним чинником культурного розколу суспільства, суперечки навколо складного та актуального питання — як бути баском, як бути французом, як бути баском і французом — стають дуже цікавими для спостереження, тому що в них відображаються всі процеси культурного об'єднання.

У цих вічних роздумах про «існування в баскському суспільстві» архітектура може дати широкі можливості для самоствердження, починаючи з канонів архітектурного мистецтва і закінчуючи різними новітніми напрямками, йдучи від простих форм до найвитонченіших.

Баскість як риса елітарності

Якщо і є така складова частина народної баскської культури, що отримала справжнє визнання, то це — архітектура, яка відповідає всім канонам буржуазної естетики. Баскський архітектурний стиль завдячує своєю популярністю імператору Наполеону III та імператриці Єжені, які

побудували в Біаррітці «Віллу Єжені» (нині Імператорський готель). Саме вони привели за собою в Біаррітці і на все баскське узбережжя європейську аристократію та паризьку буржуазію.

Угрупування архітекторів, що називали себе «архітекторами-регіоналістами» і мали на меті відійти від академізму в архітектурі, який, на їхню думку, себе вичерпав, входило до руху регіоналістів, що поступово зароджувався у Франції. Зачаровані мальовничою красою сільських будівель баскської провінції Лабур, вони побудували перші будинки в необаскському стилі¹ (правильна назва — неолабурдинський стиль!), розкішність яких промовисто свідчила про соціальний статус володаря. Перші будівлі, архітектура яких відповідала різноманітним неостілям (наскільки різним, настільки й чудернацьким: у них елементи сільських лабурдинських будівель переписані у витюватому стилі, який чітко підкреслює престижність будівлі), названі згодом «віллами», з'явилися в Біаррітці в 1895 р. Усе в цій архітектурі підкорялося вимогам декоративності: асиметричність дахів, розміри вікон, навіть назви² будівель — вони відображають мальовничість будинку та незвичайність його архітектури: *Mendixka* (Маленька гора), *Haizurra* (Заступ), *Harotzaldea* (Зі сторони іноземців), *Etche Pherdea* (Зелений будинок) і т. ін. Що ж до інтер'єру, то будинки цілком відповідали прийнятим у буржуазному товаристві нормам.

Перенесення архітектурних елементів та їхнє викривлення лягло в основу архітектурного стилю екстер'єру та інтер'єру баскської вілли, який протягом XX ст. поширився в Басконії (з провінції Лабур до провінції Бас-Навар), потім з Басконії стиль поширився узбережжям до міст По та Тулузи. Змінився також і соціальний статус будівель необаскського стилю: він поступово втратив свою елітність і став доступним для середнього класу. Цьому процесу посприяло нововведення від будівельних компаній — особняк у необаскському стилі «під ключ». Останні два десятиліття (1980-2000) існував неабиякий попит на необаскський стиль в архітектурі, що свідчить про справжній успіх баскського архітектурного стилю, який зародився у кінці XIX століття і не втратив своєї привабливості у наші дні.

Останнім нововведенням необаскського стилю є те, що назви вілл перестають позначати приватну власність. У 1990-2000 рр. набуло поширення проживання в цих будівлях кількох різних сімей. Це привело до появи нових, оригінальних назв: йдеться про резиденції *Eskualduna* (Баск, місто Сан-Жан-де-Луз), *Esquara* (Баскська мова, місто Гуетарі), *Ataya* (Баскське жіноче ім'я, місто Біаррітці), *Kantaldi* (Співоча Баїшта, місто Гуетарі), *Euskadi* (назва трьох баскських провінцій в Іспанії, місто Біаррітці). Пошук нових декоративних елементів допускає будь-які сміливі лінгвістичні нововведення, наприклад, використання термінів, що пов'язані з історією баскського суспільства та мали в свій час яскраво виражений політичний підтекст. Поява нових, нейтральних термінів, що за старих часів вживалися для висловлення протесту, свідчить про поступову зміну світогляду сучасного баска. На сьогоднішній день можна констатувати, що процес соціалізації баскського мотиву охопив усі типи будівель (у необаскському стилі побудовані вілли, особняки, розкішні багатоповерхівки; не висначає лише «народних» багатоповерхівок).

Отже, архітектура є благодатним ґрунтом для символічного відновлення, яке полягає в опрацюванні старовинних креслень і введених елементів стародавньої архітектури в новий архітектурний стиль. У музиці все відбувається навпаки — рок пройшов через процеси асиміляції та культурної ідентифікації. У першому випадку отримуємо необаскський стиль в архітектурі; а в другому — «баскський рок».

Баскість під випробуванням «запізнілою сучасністю»

Літо 1993-го, свято в селі Маке. У програмі — концерт баскського року у виконанні групи *E. H. Sukara*, яка прибула з «Півдня», тобто іспанських басків. Подіум, заставлений найновішою аудіотехнікою, розташований на сільському майдані. Покриття подіуму віддзеркалює з усіх боків величезні заводські труби і людей, які розплачуються іспанськими грошима. Від цього різкого контрасту між сільським пейзажем та урбаністичним мотивом з крапліннями іспанських банкнот з'являються якісь сюрреалістичні відчуття. Група *Sustraita* (яка грає рок та фольк-рок та виступає у селах) вийшла «на розігрів». Після більше ніж двох годин очікування через численні технічні негаразди, пов'язані з високою потужністю апаратури, концерт розпочався; хлопці та дівчата віком від сімнадцяти до двадцяти років зібралися біля подіуму. Технічні проблеми не викликали незадоволення у молоді, бо вони сприймалися як ритуальна частина рок-концерту. З першим гуркотом децибелів молодь почала танцювати, а ті, хто був біля подіуму, несамовито салютували музикантам піднятими кулаками або витягнутими уперед двома пальцями (*vic-tory* — перемога). Музики співали баскською мовою знайому пісню, яку по команді соліста групи з запалом підхоплювали «розігріті» глядачі.

Так раптово виникнення «баскського року» здійснило справжню культурну революцію [Bidart, 1998], потіснивши звичні музичні стилі (такі як традиційна баскська народна пісня — культурний символ сільської спільноти — легка фольклорна музика, що виконувалась французькою мовою, але з характерним баскським акцентом) і надавши баскській мові універсального значення в музиці. Нова молодіжна культура використала для свого становлення юнацький запал та сприйнятливність, вона була тісно пов'язана з політикою.

Не заглиблюючись в аналіз специфіки музики в стилі «рок», причин її розквіту, ролі та місця в молодіжній культурі³, зауважимо лише, що факт її виникнення став подією номер один у музичній історії століття. Її транснаціональний та універсальний характер жодним чином не заважає існуванню та розквіту національного та регіонального самовираження, якому соціальні науки Франції приділяють, на жаль, дуже мало уваги. Характерною рисою музики в стилі «рок» є її щільне втілення в соціальній інфраструктурі, — яка складається з безлічі рок-груп, — безпрецедентне явище для інших музичних напрямів. Усупереч своєму, часто одноденному існуванню, рок-групи не ставлять собі за мету примітивне виконання відомих тем та наступну боротьбу за частину авторських прав на них; вони копіюють, запози-

чують, компілюють, винаходять, імітують. «Рок» — трансгресивна музика, тому він пропонує обмежені можливості виконання, а філософія «року» дуже гнучка і дозволяє будь-якій людині або групі осіб досягнути успіху у виконанні музики в стилі «рок». Крім того, рок-музика може змішуватися з різними немусичними течіями, виконуючи функції посередника між течією та людьми. Саме так розвивається музична культура в Басконії, де рок-групи, які самовизначаються як баски, поступово змінюють світогляд на близький до світогляду баскських екстремістів (критика Іспанії та Франції, що, на їх думку, є деспотичними та імперіалістичними, вихваляння непокори, критика соціальних інституцій та поліції), перетворюючись на інструмент мобілізації та політичного лікнепу для молоді, яка легко піддається впливу та маніпуляціям (розповсюджена практика — включати рок-концерт в акцію підтримки заарештованих «басків»). Таким чином, на сьогодні рок-музика являє собою дуже важливий і дуже ефективний засіб формування баскської громади та баскської національної ідеї.

Як і в інших місцях, рок, що з самого свого початку був представлений підпільними групами та новими учасниками руху, які збиралися у таємних місцях, є частиною урбаністичної культури. У Басконії він бере свій початок з середини сімдесятих років. Першу рок-музику у своєму барі *Steak house* почали грати сервери з міста Біаррітц. Їхній рок характеризувався великим англосаксонським впливом. Отже, внаслідок поєднання серфінгу і року Біаррітц перетворився на найроковіше місто баскського берега; лицей Касен міста Байон, в свою чергу, став «кузнею» музики в стилі рок, яка оцінювалась на щорічних святкових концертах. Перший публічний виступ рок-груп, яким став першим «трампліном» для розвитку музичної інфраструктури місцевого року, було організовано у 1982 році в місті *Mouguerre* (біля Байону); лише одна група, *Artea*, виконувала пісні баскською мовою. Після цього концерту протягом 1980-1990 років спостерігався бурхливий розвиток рок-музики, який супроводжувався виникненням великої кількості рок-груп. Між 1981 та 1991 роками нараховували не менше двадцяти п'яти груп (з різними термінами існування), які грали «стьоб-рок», цей музичний напрям відображено і в назвах груп — серед них були *Begi xintxo* (Жваві оченятка), *Uharteko Punka* (панки з Ухар-Сізе), *Bizkarezurra* (Хребет), *Trukes* (Гострозубці), *Na-urtzarrak* (Бешкетники), *Porru salda* (Суп із цибулі), *Txingoma II* (Жувальна гумка II — *le goma II* означає вибухівку, яку ЕТА використовує в своїх замаху!), *Ixta zorri* (Молокососи) та ін. Цей «стьоб-рок» побудував навколо себе справжню систему культурних кодів, властивих молоді, які дозволяли тримати соціальну дистанцію від встановлених норм. Для цієї культури співдружність ЗТК (координація рок-груп Басконії) випускала спеціальну брошуру (антологію непристойних трюків та хуліганських витівок). У свою чергу засновники першої сільської рок-групи Басконії намагалися просувати в маси концепцію «сільського» року, називаючи таку течію СПР, тобто Сільський Панк-Рок.

Спроба розкласти музичні напрями по полицях (традиційна/сучасна музика, культова/маргінальна музика і т. ін.) привела до появи гібридів традиційного та сучасного, тобто використання виконавцями стародавніх інстру-

ментів поряд із сучасними (наприклад, *txalaparta* — конструкція з дерев'яних дощочок, на яких відбивають ритм). Рок став інструментом «модернізації» обох складників баскської культури: баскської мови та звичаїв. Влучно опинившись у необхідному місці, в необхідний час, він вивів на політичну орбіту баскську самобутність. «Баскський рок» — багатофункціональний: з одного боку, він несе в собі «баскість», тобто пристосованість до баскського середовища; з другого — поширює баскську мову. Уперше у своїй історії рок породжує дестабілізацію «баскості» в її

класичному розумінні, відкриваючи дорогу різноманітним гібридизаціям.

Ці спостереження дозволяють зрозуміти, що термін «регіональна культура» — недоречний, тому що він породжує асоціації другорядності та маргінальності. Культура ж Басконії наполягає на зворотному, підкреслюючи існування постійного руху між інтеграцією та дезінтеграцією, між розквітом та зникненням, і, особливо, у взаємодоповнюваності, у суперництві або в протиріччях з іншими культурами.

Примітки

¹ Див. статтю: Bidart P. Le style néo-basque comme objet anthropologique // *Ethnologie française*. — 1995. — XXV,4. — P. 681 — 686.

² Див.: Charney T., 1995, Quel motif //, *Ethnologie française*. — 1995. — № 2. — P. 149 — 151].

³ Інформацію можна одержати, звернувшись до таких творів: [Patrick Mignon et Antoine Hennion (dir.), 1991, *Rock. De l'histoire au mythe*. — Paris, Anthropos, coll. «Vibrations»; Anne-Marie Gourdon (dir.), 1994, *Le rock. Aspects esthétiques, culturels*

et sociaux. — Paris, Ed. du CNRS ; Johan Fornas, Ulf Lindberg et Ove Sernhede, 1995, In *Garageland Rock. Youth and Modernity*, Londres, Routledge].

Література

Bidart P. 2001, *La singularité basque*. — Paris, PUF. — 2002, «Construction et devenir de la bipolarité culturelle, Basque et Français», *Hérodote*, 105 : 123 — 128.

Cuisenier J. *Construire son objet : l'ethnologie française et son domaine // Ethnologie française*. — 1971. — № 1. — P. 7 — 10.

Maget M. 1968, «Problèmes d'ethnographie européenne». («Jean Poirier» [dir.], *Ethnologie générale*, Gallimard, *Encyclopédie de la Pléiade* : 1247 — 1339).